

СТОПАНСКА АКАДЕМИЯ „Д. А. ЦЕНОВ“
Факултет „Финанси“
Катедра „Финанси и кредит“

Докторант Орлин Чавдаров Япраков

Докт. № d020219186

АВТОРЕФЕРАТ

на дисертация за присъждане на научната
и образователна степен „доктор“ (по икономика) докторска
програма „Финанси, парично обръщение, кредит и застраховка
(Финанси)“ на тема:

**„Преструктуриране, консолидация и
конкуренция на българския банков пазар“**

Научен ръководител:

Проф. д-р Стоян Станимиров Проданов

Свищов

2021 г.

Дисертационният труд е обсъден и насочен за защита на заседание на Катедрения съвет на катедра „Финанси и кредит“ при Факултет „Финанси“ на Стопанска академия „Д. А. Ценов“ – гр.Свищов.

Данни за дисертационния труд:

Брой страници – 210

Брой фигури – 28

Брой таблици – 28

Брой литературни източници – 130

Брой публикации на дисертанта – 5

Защитата ще се проведе на 14.01.2022 г. от 11:00 ч. в Заседателна зала „Ректорат“ на СА „Д. А. Ценов“.

Материалите по защитата са на разположение в Отдел „Докторантура и академично развитие“.

СЪДЪРЖАНИЕ НА АВТОРЕФЕРАТА

I. Обща характеристика на дисертационния труд

1. Актуалност на темата
2. Обект и предмет на изследването
3. Изследователска теза
4. Цел на дисертационния труд
5. Задачи и методология на изследването
6. Обхват на изследването
7. Структура на изследването
8. Приложимост на резултатите от изследването

II. Основно съдържание на дисертационния труд

Глава първа. Теоретични постановки и преглед на концепциите в сферата на банковата консолидация, реструктуриране и конкуренция

Глава втора. Българският банков пазар в условията на междубанкова конкуренция

Глава трета. Емпирично изследване на средата и процесите по консолидация и реструктуриране на банките в България

Заклучение

III. Насоки за бъдещи изследвания по темата на дисертацията

IV. Справка за научните и научно-приложни приноси в дисертационния труд

V. Списък с публикациите на докторанта

- VI. Справка за съответствие с националните изисквания по Правилника за приложение на Закона за развитие на академичния състав в Република България
- VII. Декларация за оригиналност и достоверност

I. Обща характеристика на дисертационния труд

1. Актуалността на темата, свързана с изследване на реструктурирането, консолидацията и конкуренцията на българския банков пазар се обуславя от нарастващата динамика в процесите през последните години и от очертаващите се тенденции. Те са породени от изменения в икономическата конюнктура, следствие на обстоятелства като: световната финансова и икономическа криза, последиците от неблагоприятното развитие за част от банковите институции, следствие на нерационални и недалновидни решения, промяната в потребителските нагласи към предлаганите банкови продукти и услуги, измененията в макроикономическите и банкови регулаторни мерки и др.

2. Обект и предмет на изследването

Въз основата на така представената актуалност за **обект** на дисертационния труд се определя българският банков пазар.

Предмет на изследването са проблемите на реструктурирането, консолидацията и конкуренцията на българския банков пазар в светлината на засилващи се регулаторни изисквания.

3. Изследователска теза

Водещата изследователска теза в дисертацията се свързва с твърдението, че българския банков пазар се развива в условия на междубанкова конкуренция, налагаща институционално реструктуриране и консолидация с оглед постигане на съответствие към еволюиращата регулаторна рамка и надзорни механизми на централната банка, пруденциалните мерки и таргетиращи показатели за капитал, риск, рентабилност и възвръщаемост.

4. Цел на дисертационния труд

На основа на така дефинираните обект, предмет и теза дисертационният труд има за **цел**, чрез изследване на теоретичните аспекти и анализ на практиката да се установят основните движещи тенденции и свидетелства за българския банков пазар, потвърждавайки връзката между реструктуриране и консолидация за постигане на съответствие към еволюиращите регулаторни изисквания в среда на засилена междубанкова конкуренция.

5. Задачи и методология на изследването

Следвайки така формулираните цел, обект, предмет и теза са формулирани следните **задачи** и е развита релевантна **структура** на дисертацията:

Първо. Да се направи критичен преглед на теорията в областта на

банковата консолидация и реструктуриране и да се изведат основните теоретични значения на понятията.

Второ. Да се развие *ex post* анализ на междубанковата конкуренция на българския банков пазар за периода на формираната се банкова криза в страната през 2014 г. с извеждане на корелационни и детерминационни връзки между измерителите на банковата система и макроикономическите индикатори за развитие.

Трето. Да се изследват емпирично ефектите от реструктурирането и консолидацията на търговските банки в България и да се направят изводи за развитието на българската банкова система.

За да се постигнат горепосочените задачи, са използвани публично достъпни данни от официалните информационни бази данни и са приложени следните **методи и подходи за анализ и оценка**: теоретично анализиране, синтез и обобщаване на информацията, дедуктивни и индуктивни методи за разсъждения, систематизиране, дескриптивна статистика, векторно-вербален анализ, статистическо прилагане на рангова класификация.

6. Обхват на изследването

За целите на изграждането на логически обосновано и релевантно изследване на поставения проблем са поставени следните **ограничителни параметри**:

- задълбочено изследване на теоретичните аспекти и нормативната регулация, обхващащи реструктурирането, консолидацията и конкуренцията на банките;

- поради липсата на ясно обособени концепции на консолидацията

и реструктурирането в банковата индустрия в Европа и България са разгледани в теоретичен аспект предимно периоди от края на XX век и началото на XXI век – в световен, европейски и национален мащаб;

- поради конфиденциалност на банковите данни и тяхното оскъдно количество използваните индикатори са изведени на тримесечна база за периода от януари 2014 до декември 2020 г.

Извън обхвата на дисертационния труд остават:

- времеви периоди преди 2014 г., поради промени в текущата икономическа конюнктура, които налагат изследване на банковата конкуренция в избрания времеви период;

- времеви периоди след януари 2021 г. вследствие дефицит на крайни данни към момента на изготвяне на дисертационния труд;

- ползването на неструктурни измерители на пазарната концентрация – моделът „Ивата“, моделът „Бреснахан-Лау“, както и подходът „Панзар-Росс“, поради липсата на изчерпателни входящи данни за коректното им калкулиране, както и поради противоречиви резултати, отбелязани в редица изследвания.

7. Структура на изследването

Дисертационният труд е с общ обем 210 стандартни страници, структуриран в три глави, въведение и заключение по следния начин:

СЪДЪРЖАНИЕ

ВЪВЕДЕНИЕ

ГЛАВА ПЪРВА. ТЕОРЕТИЧНИ ПОСТАНОВКИ И ПРЕГЛЕД НА КОНЦЕПЦИИТЕ В СФЕРАТА НА БАНКОВАТА КОНСОЛИДАЦИЯ, ПРЕСТРУКТУРИРАНЕ И КОНКУРЕНЦИЯ

1. Теоретични постановки за връзката между финансовата стабилност и реструктурирането, конкуренцията и консолидацията в банковата система

1.1. Обща характеристика на реструктурирането, консолидацията и конкуренцията

1.1.1. Същност, фактори и цели на реструктурирането и консолидацията в банковия сектор

1.1.2. Конкуренцията – фактор за предотвратяване на финансови кризи

2. Теоретични и емпирични изследвания в областта на банковата консолидация, реструктуриране и конкуренция

2.1. Изследвания, фокусирани върху консолидацията и реструктурирането

2.2. Преглед на концепциите за банкова конкуренция

3. Регулаторни норми и законова уредба за осъществяване и контрол на банковото реструктуриране, консолидация и конкуренция

3.1. Законодателна рамка за осъществяване на контрол на банковото реструктуриране, консолидация и конкуренция в държавите – членки на Европейския съюз

3.2. Законова уредба и регулации, действащи в Република България

Изводи от глава първа

ГЛАВА ВТОРА. БЪЛГАРСКИЯТ БАНКОВ ПАЗАР В УСЛОВИЯТА НА МЕЖДУБАНКОВА КОНКУРЕНЦИЯ

1. Аналитични измерители на банковия пазар и процесите в него

1.1. Количествени и качествени измерители на банковия пазар и въздействащата макроикономическа среда

1.2. Статистическо измерване на въздействието на факторите в банковия пазар и на банковата конкуренция

1.3. Класиране на търговските банки в България въз основа на методологията за оценка CAMEL

2. Ex-post анализ и развитие на банките в България за периода на членство в ЕС

2.1. Изследване влиянието на чуждестранните банки върху банковата индустрия в България

2.2. Преструктуриране и консолидация на банките в България – причини и последици за банковата система

2.3. Банковата конкуренция в България, основана на предлаганите продукти и услуги

3. Дигиталните финансови услуги – съвременният конкурент на традиционния банков пазар

Изводи от глава втора

ГЛАВА ТРЕТА. ЕМПИРИЧНО ИЗСЛЕДВАНЕ НА СРЕДАТА И ПРОЦЕСИТЕ ПО КОНСОЛИДАЦИЯ И ПРЕСТРУКТУРИРАНЕ НА БАНКИТЕ В БЪЛГАРИЯ

1. Анализ и оценка на въздействието на икономическите процеси върху българската банкова среда

1.1. Оценка на макроикономическата и финансова среда, влияеща върху българския банков пазар

1.2. Анализ на количествените измерители в българския банков пазар

2. Емпирично изследване на взаимовръзките между основните банкови измерители и макроикономическите индикатори за развитие

2.1. Измерване на взаимовръзките чрез изследване равнището на качествената корелация

2.2. Анализ на взаимовръзките чрез изследване равнището на коефициента на определеност (детерминация)

3. Ефектите от реструктурирането и консолидацията на търговските банки в България – подход, основан на системата CAMEL

Изводи от глава трета

Заклучение

Приложения

Библиография

Списък с авторските публикации, свързани с темата на дисертационния труд

Справка за съответствие с националните изисквания по Правилника за прилагане на Закона за развитие на академичния състав в Република България

Декларация за оригиналност и достоверност на дисертационния труд

8. Приложимост на резултатите от изследването

Развитите в дисертационния труд теоретични разсъждения и изводи, както и емпиричните резултати от изследването, имат за цел да подкрепят схващането, че българският банков пазар се развива в условия на междубанкова конкуренция, налагаща институционално реструктуриране и консолидация с оглед постигане на съответствие към еволюиращата регулаторна рамка и надзорни механизми на централната банка, пруденциалните мерки и таргетирани показатели за капитал, риск, рентабилност и възвръщаемост. На тази основа предложеният модел, обвързан със системата CAMEL, е полезен ориентир и инструмент за всеки субект, желаещ да изведе различията във фактическото и хипотетичното разпределение на банките. Това се получава въз основа на

финансовата стабилност на банките съгласно системата CAMEL. Извеждането на паралелно разпределение на банките от българската банкова система спрямо съвкупния ранг, базиран на CAMEL, и разпределението от Българската народна банка през 2020 г. позволява да се оценят и анализират тенденциите в банките, необходимостта и ефективността от реструктурирането, консолидацията и поддържането на конкуренцията на банките в България. Използваните методология и анализ могат да допринесат за постигане на стабилност във финансовата система и насърчаване на основната политика към поддържането на „здравословна“ конкурентна среда. Също така те могат да бъдат отправна точка към консолидация в банковата индустрия чрез прилагането на предпазлива политика за сливания и придобивания.

На последно място, но не и по значение, използваните в дисертационния труд литературни и информационни източници, разработените и адаптирани иконометрични модели, разучените и усвоени подходи за изследване и представяне на знания, са изключително полезни за автора в практикоприложен аспект, свързан с работата му в икономическата сфера, подобряват неговите компетенции и работоспособност и възможностите му за бъдещо кариерно развитие.

II. Основно съдържание на дисертационния труд

ГЛАВА ПЪРВА. ТЕОРЕТИЧНИ ПОСТАНОВКИ И ПРЕГЛЕД НА КОНЦЕПЦИИТЕ В СФЕРАТА НА БАНКОВАТА КОНСОЛИДАЦИЯ, ПРЕСТРУКТУРИРАНЕ И КОНКУРЕНЦИЯ

Основната линия, която се следва в глава първа, съответства на заглавието и е свързана с проучване на теоретичните постановки и преглед на концепциите в сферата на банковата консолидация, реструктуриране и конкуренция. Въз основа на това, в съответните параграфи на дисертационния труд, са изследвани следните аспекти на банковата консолидация, реструктуриране и конкуренция:

Първо. Теоретични постановки за връзката между финансовата стабилност и реструктурирането, конкуренцията и консолидацията в банковата система.

Второ. Теоретични и емпирични изследвания в областта на банковата консолидация, реструктуриране и конкуренция.

Трето. Регулаторни норми и законова уредба за осъществяване и контрол на банковото реструктуриране, консолидация и конкуренция.

Позовавайки се на извършения широк теоретичен преглед на концепциите за връзката между финансовата стабилност и реструктурирането, конкуренцията и консолидацията в банковата система, прегледът на теоретичните и емпиричните изследвания в областта и анализът на регулаторните норми и законови уредби за осъществяване и контрол на процесите по реструктуриране в Европейския съюз и България, биха могли да се изведат следните по-важни теоретични изводи и констатации:

- реструктурирането в банковия сектор е процес на стратегическа реорганизация на банката, основаваща се на разделяне, сливане или придобиване, съответстващи на нормативните специфики и стандарти с цел растеж на банката и противопоставяне на икономическите предизвикателства;

- консолидацията представлява прегрупиране в малко на брой, но големи банки с цел постигане на баланс между глобалните предимства и чувствителността към локалния банков пазар;

- банковата конкуренция е ситуация на съперничество между обектите в една банкова система чрез прилагането на пазарноориентирани, финансови и маркетингови методи с цел увеличаване на банковото благосъстояние и подобряване на разпределителната и производителна ефективност при предоставяне на финансови услуги.

Широкомащабният глобален анализ на теоретичните и емпирични изследвания, фокусирани върху консолидацията, реструктурирането и конкуренцията в банковия сектор, извежда на преден план многообразието на вариациите за изследване на процесите. Доказва се, в значителен аспект, че връзката между консолидацията, конкуренцията и реструктурирането на банките взаимодейства с макроикономическите, регулаторните механизми и институционалната рамка на държавата. За постигане на стабилност във финансовата система основната политика трябва да е към насърчаване на конкурентна среда, но също така да бъде отправна точка към консолидация в банковата индустрия чрез прилагането на предпазлива политика за сливания и придобивания. Сред най-важните детерминанти, които се извеждат като основни фактори, движещи банковите процеси, попадат следните по важни макроикономически и банкови измерители: brutният вътрешен продукт, финансовата стабилност и платежоспособността на банките, депозитните и лихвените проценти,

размерът на банковите активи, размерът на банковите капитали, размерът на кредитите и депозитите, нивата на рентабилност и др.

Съществуващите регулаторни норми и правни директиви за осъществяване и контрол на банковото реструктуриране, консолидация и лоялна конкуренция представляват важен аспект за националната и европейската банкова стабилност. При предприемането на реструктуриращи и консолидационни процеси е необходимо съобразяването с европейските нормативни рамки: Единният механизъм за реструктуриране, Базел III, Ръководството за надзор на консолидацията в банковия сектор, Регламентът за контрол върху концентрацията между предприятията, Директива 2014/59/ЕС. На национално равнище доброто познаване на съществените аспекти на: Търговския закон, Закона за защита на конкуренцията, Закона за кредитните институции, Закона за възстановяване и реструктуриране на кредитните институции и инвестиционните посредници и Фонда за гарантиране на влоговете в банките - би могло да има позитивен ефект върху банковата ефективност на страната.

ГЛАВА ВТОРА. БЪЛГАРСКИЯТ БАНКОВ ПАЗАР В УСЛОВИЯТА НА МЕЖДУБАНКОВА КОНКУРЕНЦИЯ

В глава втора на изследването са задълбочени разсъжденията върху аспектите и проблемите на българския банков пазар в условията на междубанкова конкуренция. Разсъжденията са структурирани в съответни параграфи по следния начин:

Първо. Аналитични измерители на банковия пазар и процесите в него.

Второ. Ex-post анализ и развитие на банките в България за периода на членство в ЕС.

Трето. Дигиталните финансови услуги – съвременният конкурент на традиционния банков пазар.

Предвид изложените в глава втора теоретични постановки, свързани с аналитичните измерители на банковия пазар и процесите в него, и задълбочения фокус върху българския банков пазар в условията на междубанкова конкуренция могат да се изведат следните по-важни изводи и заключения:

Като фактори, влияещи върху основните измерители, считани за генератори на банковите процеси, се причисляват основните лихвени проценти, годишното процентно изменение на брутният вътрешен продукт (БВП), внос, износ, дългосрочен лихвен процент за оценка на степента на конвергенция, индекс на потребителските цени %, ХИПЦ, обменен курс в щатски долари, държавен дефицит/излишък, държавни приходи, държавни разходи. Измерването на силата на взаимодействието между индикаторите, оценката на концентрацията в пазарната структура се извършва чрез индекса на Херфиндал-Хиршман. Извеждането на взаимовръзките между макроикономическите показатели и ключовите банкови измерители чрез корелационните коефициенти на Пиърсън и Спирман имат статистическа информационна ценност за процесите в банковата структура. Прилагането на количествена техника с аналитична стойност, базирана на параметрите на рамката SAMEL, има съществена значимост за измерване финансовото състояние на банката и банковата система, посредством измерване адекватността на капитала, качеството на активите, мениджмънта, ефективността и ликвидността.

Въз основа на прилагането на Ex-post анализ на развитието на банките в България за периода на членство в ЕС се наблюдава наличието на различни по вид и обем банки в българската банкова структура, предлагащи

разнообразие от банкови продукти и услуги. Наблюдава се успешното интегриране на европейските практики, стимулиращи банковата конкуренция в страната. Това поставя България сред водещите държави в Източна Европа с развито продуктово предлагане и ефективност на финансовата система. Наличната ценова чувствителност от страна на клиентите на банките налага разнообразието от продукти и услуги, което стимулира конкуренцията на банките в България. В по-широка конкретика конкуренцията между банките е фокусирана върху най-широко предлаганите продукти в българската банкова система - „текуща сметка“, „спестовна сметка“ и „дебитни карти“, предлагани от 19 банки в страната, следвани от „депозитни сметки“ и „потребителски кредити“, предлагани от 18 банкови институции в страната. Други масово предлагани продукти са „кредитни карти“ и „ипотечни заеми“. Предвид това най-разпространеното през 2020 г. е банкирането на дребно, което се предлага като услуга от 21 банки.

Развитието на съвременните технологии налага въвеждането на иновации и дигитализиране на финансовите услуги като съвременен конкурент на традиционния банков пазар. Последните години се оказват ключови за развитието на дигиталните финансови услуги в България. Забелязва се плавно модернизиране на традиционните банки в дигитални и преход към финтех системите през последните години. Водещите банкови институции, опериращи в България, прилагат успешно финтех продуктите. Това следва да доведе до подобряване ефективността на услугите, като помага за преодоляването на информационния недостиг, предоставя лесен за употреба достъп и по-висока производителност на обслужването в българските банки, което от своя страна стимулира конкуренцията.

ГЛАВА ТРЕТА. ЕМПИРИЧНО ИЗСЛЕДВАНЕ НА СРЕДАТА И ПРОЦЕСИТЕ ПО КОНСОЛИДАЦИЯ И ПРЕСТРУКТУРИРАНЕ НА БАНКИТЕ В БЪЛГАРИЯ

В глава трета са представени резултатите от емпиричната част от изследването на средата и процесите по консолидация и реструктуриране на банките в България. Третата част е разпределена по проблеми за изследване, както следва:

Първо. Анализ и оценка на въздействието на икономическите процеси върху българската банкова среда.

Второ. Емпирично изследване на взаимовръзките между основните банкови измерители и макроикономическите индикатори за развитие.

Трето. Ефектите от реструктурирането и консолидацията на търговските банки в България – подход, основан на системата CAMEL.

Емпиричното изследване на средата и процесите по консолидация и реструктуриране на банките в България, взаимовръзките между основните банкови измерители и макроикономическите индикатори за развитие и изследването на ефектите от реструктурирането и консолидацията на търговските банки в България въз основа на системата CAMEL водят до следните по-важни изводи и констатации, както следва:

Анализът и оценката на макроикономическата и финансовата среда, която има въздействие върху българския банков пазар, показва, че: вносът и износът са сред индикаторите, ясно представящи проблемите и преимуществата в глобалната търговия, която пряко рефлектира върху банковия сектор; влошаването на външотърговските процеси, както и на цялостната икономическа конюнктура оказват своето влияние и върху тенденциите в потребителските цени и предприемането на процеси в банковата сфера; дългосрочният лихвен процент за оценка степента на конвергенция показва относително равномерната динамика на индикатора

за разглеждания период и е показателен за кризисните и рецесионни процеси в икономиката на страната; изменението на обменния курс на българския лев в щатски долари показва устойчивост на валутата, като силният икономически отскок е следствие на глобалните промени и равнищата на инфлация.

Въз основа на анализа на качествените измерители в българския банков пазар за периода 2014 – 2020 г., които имат представителна функция за оценка на тяхното състояние, основните изводи са: наблюдава се значителният срив в депозитите и кредитите в края на 2014 г., породен от разклащането в доверието на потребителите към българския банков сектор поради ескалация на финансовата несигурност в една от водещите банки в страната – КТБ. Растежът на кредитите след 2016 г. е показателно за възвръщането на доверието на потребителите към кредитните продукти в страната. Оценката на банковите кредити от страна на ЕЦБ има значително по-силно влияние върху домакинствата спрямо корпоративния сектор, видно от значителния ръст на кредитите на домакинствата след 04.2019 г. Показателно е значителното влияние на COVID-19 върху месечния растеж на кредитите в частния сектор и растежа на кредитите за домакинствата, при които след 01.2020 г. се наблюдава намаляване на кредитите в процентно изражение. Един от основните фактори, влияещи върху търсенето и предлагането на кредити и депозити в страната се явява съотношението на собствения капитал към размера на активите. Приетите през 2020 г. „Мерки за допълнително укрепване на капитала и ликвидността на банките“, целящи съхраняване на капиталовите позиции на банките в страната, следствие на свиването на икономиката, породено от COVID-19, водят до относително запазване състоянието на капитала на банките от трите групи и банковата система като цяло. Основен фактор за значителното нарастване на активите при банките от първа група се явяват процесите по консолидация и поглъщане на по-малките банки от страна на големите

банки от първа група, в т.ч. сливането на ОББ и СИБАНК, Първа инвестиционна банка и Пощенска банка (Profit.bg, 2019).

Предвид прилагането на индекса Херфиндал-Хиршман през 2020 г. върху цялостната банкова система по отношение на активите, кредитите и депозитите се получава, че тя е в състояние на неконцентрирана индустрия и е налична възможност за реализиране на целите на прилежащите в системата банки; банките от първа и втора група са с неконцентриран характер, докато банките от трета група са със силно конкурентен характер; най-осезаема е конкуренцията по отношение на кредитите, като доминиращ характер имат банките от първа група. Конкуренцията, прилагана в българския банков пазар, се счита за коректна и лоялна, позволяваща ефективната дейност на банките от трите групи, без да имат помежду си негативно влияние.

Извършеният корелационен анализ води до заключението, че най-силно положително въздействие върху печалбата, собствения капитал и активите се наблюдава, както следва:

- в цялостната банкова система – между държавните приходи и собствения капитал и активите, вноса и банковите активи, износа и банковите активи, индекса на потребителските цени и банковите активи, ХИПЦ и банковите активи;

- при банките от първа група – между собствения капитал и държавните разходи и активите и държавните разходи;

- при банките от втора група най-силна е корелационната връзка между активите и вноса, износа, индекса на потребителските цени и ХИПЦ;

- при банките от трета група – между собствения капитал и износа в страната, индекса на потребителските цени, ХИПЦ и държавните приходи.

Предвид това може да се каже, че гореизброените могат да се считат за движещи фактори на ключовите измерители в банковата система, които

могат да оказват влияние при вземането на корпоративни решения за осъществяването на реструктуриране и консолидация на банките.

Вследствие на оценката и анализа на определеността между ключовите банкови измерители и макроикономическите показатели за развитие основните изводи, които могат да се изведат, са:

- в цялостната банкова система 86,48% е въздействието на дългосрочния лихвен процент за оценка степента на конвергенция върху размера на активите, а 79,12 % е влиянието му върху собствения капитал;

- при банките от първа група 48,39% от размера на активите може да бъде обяснен с държавните разходи, а 46,40% е влиянието им върху собствения капитал;

- при банките от втора група най-висок процент на факторните променливи спрямо размера на активите имат вносът (43,33%), износът (43,84%), дългосрочният лихвен процент за оценка на степента на конвергенция (62,17%), индексът на потребителските цени (54,77%) и ХИПЦ (62,94%);

- при банките от трета група единственият силно въздействащ фактор върху банковите измерители и по-конкретно върху собствения капитал е дългосрочният лихвен процент за оценка на степента на конвергенция, който обяснява 66,63% от изменението на собствения капитал.

Въз основа на анализа на ефектите от реструктурирането и консолидацията на търговските банки в България, основан на подход, базиран на индикаторите от системата CAMEL, се наблюдава частично разминаване между позиционирането на банките спрямо системата на БНБ (Таблица 1).

Таблица 1. Паралелно разпределение на банките от българската банкова система спрямо ранга, базиран на CAMEL, и разпределението от Българската народна банка през 2020 г.

CAMEL 2020 г.		БНБ 2020 г.	
Rank	Група 1	Rank	Първа група
1	Банка ДСК АД	1	УниКредит Булбанк
2	ТИ БИ АЙ Банк ЕАД	2	Банка ДСК
3	Юробанк България АД	3	Обединена българска банка
4.5	Райфайзенбанк (България) ЕАД	4	Юробанк България
4.5	Обединена българска банка АД	5	Първа инвестиционна банка
CAMEL 2020 г.		БНБ 2020 г.	
Rank	Група 2	Rank	Втора група
6	БНП Париба Пърсънъл Файненс С.А. - клон България	6	Райфайзенбанк (България)
7	ПроКредит Банк (България) ЕАД	7	Централна кооперативна банка
8	Първа инвестиционна банка АД	8	Българска банка за развитие
9	Българска банка за развитие АД	9	Алианц Банк България
10	Българо-американска кредитна банка АД	10	ПроКредит банк (България)
11	Токуда банк АД	11	Инвестбанк
12	УниКредит Булбанк АД	12	Общинска банка
		13	Българо-американска кредитна банка
		14	Интернешънъл асет банк
		15	Търговска банка "Д"
		16	ТИ БИ АЙ Банк
		17	Тексим Банк
		18	Токуда банк
CAMEL 2020 г.		БНБ 2020 г.	
Rank	Група 3	Rank	Трета група
13	Търговска банка Д АД	19	Сити банк Европа – кл. България
14	ИНГ Банк Н.В. - клон София	20	ИНГ банк Н.В. - клон София
15	Инвестбанк АД	21	БНП Париба С.А. - клон София
16	Тексим Банк АД	22	БНП Париба Пърсънъл Файненс С.А. - клон България

CAMEL 2020 г.		БНБ 2020 г.	
17	АЛИАНЦ БАНК БЪЛГАРИЯ АД	23	Те-Же Зираат банкасъ – София
18.5	Интернешънъл асет банк АД	24	Варенголд Банк АГ, Клон София
18.5	Централна кооперативна банка АД		
20	Те-Дже ЗИРААТ БАНКАСЪ - клон София		
21	Общинска банка АД		
22.5	БНП Париба С.А. - клон София		
22.5	Ситибанк Европа АД, клон България		
24	Варенголд Банк АГ, Клон София		

Източник: Авторова адаптация въз основа на собствени изчисления, базирани на данни от БНБ

Положителна тенденция се наблюдава при Райфайзенбанк (България) ЕАД и ТИ БИ АЙ Банк ЕАД, които, въпреки по-малкия си капитал, се нареждат сред финансово стабилните банки, опериращи в страната. Като клон на чуждестранна банка в България БНП Париба Пърсънъл Файненс С.А. – клон България също се позиционира сред удовлетворяващите индикатори на системата CAMEL и се позиционира във втора група. Негативна тенденция на преминаване в по-ниска група се наблюдава при Първа инвестиционна банка АД и УниКредит Булбанк АД, които са лидери на банковия пазар в България. Подобна е промяната и на Търговска банка Д, Инвестбанк АД, Тексим Банк АД, АЛИАНЦ БАНК БЪЛГАРИЯ АД, Интернешънъл асет банк АД, Централна кооперативна банка АД и Общинска банка АД, които се нареждат сред банките с по-слаба финансова стабилност.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

В дисертационния труд е развито изследване, структурирано по класически начин в три части: теоретична, методологическа и емпирична. Теоретичната, методологическата и най-вече емпиричната част на дисертационното проучване потвърждават изследователската теза, че българският банков пазар се развива в условия на междубанкова конкуренция, налагаща институционално преструктуриране и консолидация с оглед постигане на съответствие към еволюиращата регулаторна рамка и надзорни механизми на централната банка, пруденциалните мерки и таргетирани показатели за капитал, риск, рентабилност и възвръщаемост.

Следствие на теоретичната част на изследването са изведени дефиниции, фактори, цели, условия, видове, предимства и предизвикателства, свързани с преструктурирането, консолидацията и конкуренцията. В по-конкретен аспект е дадена авторова интерпретация на три ключови понятия, върху които дисертационният труд се фокусира:

- преструктурирането в банковия сектор е процес на стратегическа реорганизация на банката, основаваща се на разделяне, сливане или придобиване, съответстващи на нормативните специфики и стандарти с цел растеж на банката и противопоставяне на икономическите предизвикателства;

- консолидацията представлява прегрупиране в малко на брой, но по-големи банки с цел постигане на баланс между глобалните предимства и чувствителността към локалния банков пазар;

- банковата конкуренция е ситуация на съперничество между обектите в една банкова система чрез прилагането на пазарноориентирани, финансови и маркетингови методи, с цел увеличаване на банковото

благосъстояние и подобряване на разпределителната и производителна ефективност при предоставяне на финансови услуги.

Дисертационната теза се подкрепя с мащабно емпирично изследване, анализ и оценка на: макроикономическата и финансова среда, която има въздействие върху българския банков пазар; качествените измерители в българския банков пазар за периода 2014 – 2020 г., които имат представителна функция за оценка на тяхното състояние; прилагането на индекса Херфиндал-Хиршман през 2020 г. върху цялостната банкова система по отношение на активите, кредитите и депозитите; корелационен анализ на взаимовръзките между ключови връзки между печалбата, собствения капитал и активите на българската банкова система и ключовите макроикономически измерители в страната; оценката и анализа на определеността между ключовите банкови измерители и макроикономическите показатели за развитие; анализа на ефектите от реструктурирането и консолидацията на търговските банки в България, основан на подход, базиран на индикаторите от системата CAMEL. По-важните изводи и констатации от приложените методи са, че:

- като фактори, влияещи върху основните измерители, считани за генератори на банковите процеси, се причисляват основните лихвени проценти, годишното процентно изменение на брутният вътрешен продукт (БВП), внос, износ, дългосрочен лихвен процент за оценка на степента на конвергенция, индекс на потребителските цени %, ХИПЦ, обменен курс в щатски долари, държавен дефицит/излишък, държавни приходи, държавни разходи;

- вследствие на извеждането на взаимовръзките между макроикономическите показатели и ключовите банкови измерители чрез корелационните коефициенти на Пиърсън и Спирман се потвърждава значимостта на статистическата информационна ценност за процесите в банковата структура;

- прилагането на количествена техника с аналитична стойност, базирана на параметрите на рамката CAMEL, има съществена значимост за измерването на финансовото състояние на банката и банковата системата посредством измерването на адекватността на капитала, качеството на активите, мениджмънта, ефективността и ликвидността;

- въз основа на прилагането на Ex-post анализ на развитието на банките в България за периода на членство в ЕС се наблюдава наличието на различни по вид и обем банки в българската банкова структура, предлагащи разнообразие от банкови продукти и услуги. Наблюдава се успешното интегриране на европейските практики, стимулиращи банковата конкуренция в страната. Това поставя България сред водещите държави в Източна Европа с развито продуктово предлагане и ефективност на финансовата система. Наличната ценова чувствителност от страна на клиентите на банките налага разнообразието от продукти и услуги, което стимулира конкуренцията на банките в България;

- в емпиричен и практикоприложен аспект извършените анализ и оценка на макроикономическата и финансова среда, която има въздействие върху българския банков пазар показва, че: вносът и износът са сред индикаторите, ясно представящи проблемите и преимуществата в глобалната търговия, която пряко рефлектира върху банковия сектор; влошаването на външотърговските процеси, както и на цялостната икономическа конюнктура, оказва своето влияние и върху тенденциите в потребителските цени и предприемането на процеси в банковата сфера.

Въздействието на реструктурирането, консолидацията и конкуренцията има съществени ефекти върху българската банкова система. Затова е важно внимателното вземане на решения, целящи подобряване на рисковия профил на банките и по-нататъшното развитие и разширяване капацитета на банковата система.

III. НАСОКИ ЗА БЪДЕЩИ ИЗСЛЕДВАНИЯ ПО ТЕМАТА НА ДИСЕРТАЦИЯТА

С посочените основни изследователски насоки, влизащи в обхвата на дисертационния труд, проблематиката по въпроса на реструктурирането, консолидацията и конкуренцията на българския банков пазар не се изчерпва. Темата продължава да бъде актуална и може да се очертаят следните насоки за бъдеща изследователска работа по въпроса:

1. Изследване на състоянието и тенденциите на процесите по консолидация и реструктуриране на българския банков пазар вследствие на мерките, прилагани за регулиране въздействието на глобалната пандемия COVID-19.
2. Разширяване на териториалния и времеви обхват на изследването, следствие на което по аналогичен начин, позовавайки се на системен и несистемен подход, да се анализират ефектите и тенденциите от реструктурирането и консолидацията на банките в Европа и тяхното влияние върху банките в България.
3. Включване на повече видове алтернативни модели за неструктурни измерители на пазарната концентрация, в т.ч. опит за апробиране на моделите „Ивата“, модела „Бреснахан-Лау“, както и подхода „Панзар-Росс“, така че да се изследва в по-голяма пълнота проблемът за състоянието и необходимостта от оптимизиране на пазарната концентрация.

IV. СПРАВКА ЗА НАУЧНИТЕ И НАУЧНО-ПРИЛОЖНИ ПРИНОСИ В ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

Първо. Обоснована е актуалността на проблематиката, свързана с реструктурирането, консолидацията и конкуренцията на българския банков пазар, която има силно влияние върху банковите институции в България след кризата с КТБ, провеждането на стрес тестове и членство на страната в Банковия съюз.

Второ. На базата на задълбочено изследване на множество български и чужди източници, нормативни документи и емпирични свидетелства са изведени авторски дефиниции за три ключови понятия, изразяващи проблемния периметър на дисертационния труд: реструктуриране на банковия сектор, консолидация и банкова конкуренция.

Трето. При висока степен на статистическа значимост е доказана връзка между консолидацията, конкуренцията и реструктурирането на банките с макроикономическата, регулаторната и институционалната рамка на държавата. За постигане на стабилност във финансовата система е изведена препоръка за политика, насочена към насърчаване на конкурентна среда. Като отправна точка за вземането на решения за консолидация в банковата индустрия следва да бъде прилагането на консервативна политика за сливания и придобивания, подкрепена с професионални бизнес модели и анализи, отчитащи целия спектър от ефекти.

Четвърто. Проведено е обхватно емпирично изследване, включващо анализ и оценка на: макроикономическата и финансова среда, която има въздействие върху българския банков пазар; качествените измерители в българския банков пазар за периода 2014 – 2020 г., които имат представителна функция за оценка на тяхното състояние; прилагането на индекса Херфиндал-Хиршман през 2020 г. върху цялостната банкова система по отношение на активите, кредитите и депозитите; корелационен

анализ на взаимовръзките между ключови връзки между печалбата, собствения капитал и активите на българската банкова система и ключовите макроикономически измерители в страната. В резултат е изведена обоснована финансово-икономическа оценка и е установена степента на определеност между ключовите банкови измерители и макроикономическите показатели за развитие.

Пето. Върху основата на подход, който интегрира индикаторите от системата CAMEL, към 2020 г. са анализирани ефектите от реструктурирането и консолидацията на търговските банки в България, обобщени в автентичен вербално-табличен модел.

V. СПИСЪК С ПУБЛИКАЦИИТЕ НА ДОКТОРАНТА

Статии:

1. Япраков, О. Реструктуриране и консолидация на банките в България – системен анализ и оценка. Народностопански архив 2/2021 г., 73-82 стр., ISSN: 0323-9004, URL: <https://nsarhiv.unisvishtov.bg/title.asp?title=1624>
2. Япраков, О. (2021). Анализ на количествените измерители в българския банков пазар, Годишен алманах „Научни изследвания на докторанти“, ISSN: 1313-6542-книжно издание (в процедура на публикуване)
3. Prodanov, S., Yaprakov, O., Zarkova, S. (2021). CAMEL assessment of the effects of the restructuring and consolidation of banks in Bulgaria, Economic Alternatives Journal (в процедура на публикуване), ISSN (online): 2367-9409

Научни доклади:

1. Япраков, О. Въздействие на чуждестранните банки върху банковата конкуренция – по примера на българската банкова индустрия, 25-та студентска конференция на катедра МИО - Свищов, 2021 г., стр. 74-79, ISSN 2738-8573, URL: https://dlib.unisvishtov.bg/bitstream/handle/10610/4478/Sbornik_MIOconf2021.pdf?sequence=5&isAllowed=y
2. Япраков, О. Дигиталните финансови услуги – съвременният конкурент на традиционния банков пазар, Заключителна международна научна конференция „Иновативната неконвенционална парична политика на водещите централни банки и нейните ефекти за развитите и развиващите се държави, с акцент

върху България“ 9 – 10 октомври 2021 г., Проект № ДН15/10, ФНИ (в процедура на публикуване с издаден документ от УНСС).

**VI. СПРАВКА ЗА СЪОТВЕТСТВИЕ С НАЦИОНАЛНИТЕ
ИЗИСКВАНИЯ ПО ПРАВИЛНИКА ЗА ПРИЛОЖЕНИЕ НА
ЗАКОНА ЗА РАЗВИТИЕ НА АКАДЕМИЧНИЯ СЪСТАВ В
РЕПУБЛИКА БЪЛГАРИЯ**

Национално изискване в брой точки: 30

Брой статии, публикувани в нереферирани списания с научно рецензиране,
или публикувани в редактирани колективни томове: 1 бр.

Брой точки за автора: 10

Брой доклади, публикувани в нереферирани списания с научно
рецензиране, или публикувани в редактирани колективни томове: 2 бр.

Брой точки за автора: 20

Общ сбор точки: $30 \geq 30,00$

VII. ДЕКЛАРАЦИЯ ЗА ОРИГИНАЛНОСТ НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

Дисертационният труд в обем от 210 стр. под заглавие: „Преструктуриране, консолидация и конкуренция на българския банков пазар“ и автореферата към него са автентични и представляват собствена научна продукция на автора. В тях са използвани авторски идеи, текстове и визуализация чрез графики, схеми, таблици и формули, като са спазени всички изисквания на Закона за авторското и сродните му права чрез надлежно цитиране и позоваване на чужда авторска мисъл, както и данни, включително:

1. Постигнатите в дисертационния труд резултати и изведени приноси са оригинални и не са заимствани от изследвания и публикации, в които авторът няма участия.
2. Представената от автора информация във вид на копия на документи и публикации, лично съставени справки и др. съответства на обективната истина.
3. Научните резултати, които са получени, описани и/или публикувани от други автори, са надлежно и подробно цитирани в библиографията.

Дата: 02.11.2021 г.

Докторант:

/Орлин Япраков/